

סדר
פדיון
הבן

מזכרת משמחת פדיון הבן של

גר שני דחנוכה תשס"ח

נודה ה' בכל לבב שהחיינו וקיימנו לזמן הזה יום פדיית בנינו בכורינו
יעקב צבי שיח' לאוי"ט, עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך.
מצוות הפדיון היא מצווה נדירה עד למאוד, וכתב האר"י (שער
המצוות סוף פרשת וילך) "דע כי בהיותו מחפש ומקיים המצוות
שאינן נוהגות תדיר כמו מצוות הזרוע והלחיים והקיבה והיוצא באלו,
גורם אל השראת רוח הקודש על האדם להשיג ידיעה וחכמה, ובפרט
ביום ההוא עצמו שקיים איזה מצווה מהם".

סגולתה של סעודת פדיון נתפרסמה בשער בת רבים וז"ל הכהן
מלובלין (פרי צדיק לסעודת פדיון הבן אות א) "דסעודת פדיון הבן
כפ"ד תעניות והמכוון שיכולים לתקן בו מה שמתקנים על ידי פ"ד
תעניות. שהוא תיקון לפגם הברית ועל ידי השמחה שעושה אבי
הבן לשמחת המצוה מופיע אור כי טוב על הסעודה וכל מי שאוכל
ונהנה מסעודה זו זוכה ליומא טבא אור כי טוב אור תורה שבעל
פה".

דבר בעתו מה טוב ויום הפדיון חל בחג החנוכה, משמעותו
הפנימית של פדיון הבן קשור בקשר עמוק לימי חנוכה, שכן שאלת
הכהן לאב במה הוא חפץ יותר אינה קושיה גרידא, אלא באה להצהיר
ולחדד קבל עם על העדפת הרוח על פני הגשם, וזה סוד המלחמה
בתרבות יון כידוע.

ובצאת מן השער נפלל פני רוכב ערבות שיזכנו לגדל את בנינו
לתורה ויראה, ויגדל ויפרח לתפארת בית ישראל, ומשמחת פדיון זה
יושפע שפע רב ובמהרה יחיש לעמו ישע ופדות אמן.

ג.ב. הגשת ליקוט קצר זה עלה בדעתי באיחור רב, והמלאכה רבה
והזמן דוחק, נאלצתי להקדיש לצורך עריכת המאסף שלושה ימים
בלבד, על כן ברי לי שנפלו שגיאות וחסרות בקונטרס מחמת החיפזון,
ואבקש את סליחת והבנת המעיינים.

סדר פדיון הבן:

מצוות עשה מן התורה לפדות כל איש ישראל את בנו שהוא בכור לאמו הישראלית, מיום שלושים ולמעלה דהיינו ביום ל"א ללידתו בחמשה סלעים, ואם פדאו קודם אינו פדוי, מכאן ואילך עובר בעשה. ואלו החמשה סלעים נותן לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה חוץ מקרקעות עבדים ושטרות, ואם פדה בהם אינו פדוי, האב מייתי לבנו הבכור קמי כהן עם הפדיון, ומודיע לכהן שהוא בכור פטר רחם לאמו הישראלית, ואומר זה בני בכורי וכו':

נהגו שהכהן נוטל ידיו לסעודה ואחר ברכת המוציא עורך את הפדיון.

תפלה לאב קודם פדיון הבן (מספר עבודת הקודש):

לְשֵׁם יְחֻד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיה בְּדַחֲלִיו וְרַחֲמֵיו וְרַחֲמֵיו וְדַחֲלִיו לְיַחְדָּא שְׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה אֲנִי בָּא לְקַיִים מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹכָה שְׁצִינִי הַקַּב"ה וְכָל בְּכוֹר אֲדָם בְּבִנְיָן תַּפְדָּה, וְהִרְיֵי נֹתֵן חֲמֻשָּׁה סְלָעִים לְכֹהֵן סוּד הַחֶסֶד, וְיֵהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּעֲלֶה עָלַי כְּאֵלוֹ כּוֹנֵנִי בְּכָל הַפְּנוּת הַרְאוּיוֹת לְמִצְוָה זוֹ וְתַעֲלֶה עָלַי כְּאֵלוֹ קְנִימִתִּיהָ בְּכָל פְּרֻטִיָּה וְדִקְדוּקִיָּה וְתַרְנִי"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּהּ, וּבְרוּב רַחֲמֶיךָ בְּכַח שְׂאֵנִי מְקַיִים מִצְוָה זוֹ לְפָדוֹת פְּט"ר רַחֵם! תִּמְתְּקוּ הַדַּיְנִים הָעוֹלָם בְּכִלְלוֹתֶם פֶּט"ר, וְכָל הַנְּשֻׁמוֹת שְׂלֵא וְכוּ לְקַיִים מִצְוָה זוֹ, יְהִי לָהֶם מְנוּחַ וְנַחַת רוּחַ וְתַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאֵלוֹ קְיֵימוֹ מִצְוָה זוֹ בְּפוֹעֵל, כִּי רַחוּם אַתָּה, וְאַתָּה בְּרוּב רַחֲמֶיךָ תִּשְׁמָרוּ וְתִנְצְרוּ לְבָנֵי הַבְּכוֹר שְׂאֵנִי פוֹדֶה אוֹתוֹ מִכָּל רַע וְיִהְיֶה פְדוּי וּמְשׁוּחָר מֵהַסְּבָא אַחֲרָא וּמְכַל רַע, וְתַגְדְּלֵהוּ לְתוֹכָהּ וּלְמִצְוֹת וְתַתֵּן בִּי כַח לְהַדְרִיכוֹ לְעִבּוּדְתֶךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אָמֵן:

אֲשֶׁתִּי הַיִּשְׂרָאֵלִית יִלְדָה לִּי בֶן זֶה הַבְּכוֹר:

זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי. (ואם אין הבן לפניהם יאמר יש לי בן בכור) והוא
פֶּטֶר רְחֵם לְאִמּוֹ הַיִּשְׂרָאֵלִית. וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צָנָה לְפָדוֹתוֹ. שְׁנֵאמַר
וּפְדוּיוֹ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה. בְּעֶרְכָךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שְׁקָלִים בְּשָׂקֶל הַקּוֹדֶשׁ.
עֲשָׂרִים גֶּהָה הוּא: נֹאמַר, קִדָּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רְחֵם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא:

הכהן ישאל את האב:

מַה בְּעֵיַת טָפִי. לִיתֵן לִי בִּנְךָ בְּכוֹרְךָ שֶׁהוּא פֶּטֶר רְחֵם לְאִמּוֹ. אוֹ בְּעֵיַת
לְפָדוֹתוֹ בְּעֵד חֲמֹשׁ סָלְעִים כְּדִמְחִיבָתְךָ מִדְּאוֹרֵי־יָתֵא:

האב משיב לכהן בהחזיקו בידו דמי הפדיון חמשת הסלעים ואומר לו:
חֲפִץ אֲנִי לְפָדוֹת אֶת בְּנִי וְהִילַךְ דָּמִי פְדִינֹנִי כְּדִמְחִיבָתִי
מִדְּאוֹרֵי־יָתֵא:

יכין האב לקיים מצות שבתורה. ואומר: הריני מוכן ומזומן לקיים
מצות פדיון בכור לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה כו'. ובעוד
שהוא מחזיק את המטבעות או החפצים בידו קודם שיתנום לכהן מברך
ברכות אלו:

לפני שמוסר את הכסף לידו של הכהן האב אומר:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדָּשְׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו. וְצָנָנוּ עַל פְּדִיּוֹן הַבֶּן:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהַחֲיָנוּ וְקִמְנוּ
וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנוֹ הַזֶּה:

זֶה תַחַת זֶה, זֶה חִילוֹף זֶה, זֶה מְחוּל עַל זֶה. וַיִּכְנַס זֶה הַבַּיִת לְחַיִּים
לְתוֹרָה וּלְיִצְחָק שְׁמַיִם. יְהִי רְצוֹן שְׁכֵשֶׁם שְׁנַכְנַס לְפִדְיוֹן בֶּן יִצְחָק
לְתוֹרָה וּלְחֶפֶז וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים אָמֵן:

יְשִׁימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה:

יְבָרְכֶךָ יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶךָ:

יֵאָר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֶנֶךָ:

יִשָּׂא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם:

כִּי אֲוֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשְׁלוֹם יוֹסִיפוּ לְךָ:

יְהוָה יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשְׁךָ:

הכהן מברך על הכוס:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶת הָעוֹלָם. בּוֹרֵא פְרִי

הַגֶּזֶן:

יש מתמיהים מדוע יברך האב להכניסו בבריתו של א"א
הלא המוהל שהוא שלוחו ברך על המילה, ויש מפרשים
שברכת להכניסו בבריתו אינה כלל על המילה עצמה אלא
האב מברך ומשבח לאלוקיו על המצוות הנגררות מחמת
המילה והם לפדותו אם הוא בכור וללמדו תורה ולהשיאו
אשה. (לבוש סי' רסה)

קדושת הבכורות

הנה צווה הקב"ה לישראל על קדושת בכוריהם ביום הוציאם ממצרים (רשב"ם שמות יב נא, אבן עזרא שמות יג יב) וככתוב "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא" (שמות יג א)

נחלקו רבותינו אימת החלה קדושת הבכורים לחול, בפירוש רבנו יצחק אברבנאל לתורה (ומן הסתם סמך יתדותיו בדברי שמו"ר יט ח) כתב שכבר מיציאתם ממצרים חלה עליהם קדושה ייחודית זו, מאידך בספורנו (שמות יג טו) כתב שבשעת מכת בכורות היו כל בכורי ישראל קדושים ובזכות קדושתם נצולו.

פדיון הבכורות

בפרשה שלאחריה נצטוו ישראל לפדות את בכוריהם וכנאמר "והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך והעברת כל פטר רחם לה' " אולם לא ברור הדבר ממתי נצטוו לפדותם.

מצינו ברבותינו (רמב"ן שמות יג יא רשב"ם שמות יג יג) שכתבו שרק לאחר שנלקחה העבודה ונמסרה לכהנים (בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים) נצטוו לפדות הבכורים, ברם הספורנו סבור שמצוות הפדיון חלה מיד, ונצטוו לפדות עצמם בכדי שיוכלו להתירם בעבודת חולין.

הטעם לתענית בכורים בערב פסח משום שקרבן פסח היתה העבודה האחרונה של הבכורים, שבמעשה העגל נטלה העבודה מהם וע"כ מתענים. (ילקוט סופר)

קדושת בכורות בזמנינו

לדעת רוב רבותינו מוני המצוות² אין לבכורים קדושה מיוחדת לאחר שניטלה מהם נזר העבודה, וטעמם עמם שמאחר ואינם קדושים לעבודה שוב אין לקדושה סיבה לחול עליהם, למרות זאת מדברי הרמב"ם שחילק מצווה זו לשניים: מצוות הקדושה ומצוות הפדיון נראה שסובר שחלה הקדושה עד עצם היום הזה, וכך בספר החינוך שמונה מצוותיו כרמב"ם מביא מצווה לקדש הבכורות (מצווה יח) ומוסיף מצווה לפדות בכור אדם (מצווה שצב).

אמרו בשם רבותינו הקדושים דסעודת פדיון הבן כפ"ד צומות שהם לתיקון פגם הברית נגד פ"ד שנים של יעקב אבינו שלא ראה וכו'. (פרי צדיק לפסח שני)

לעתיד לבוא

הספרי (בהעלותך) מנחם הבכורים באשר הם שעתידה העבודה לחזור אליהם כבתחילה, ועל כן קבע יעקב לראובן בברכתו בכורי אתה, ומהאי טעמא חיזר יעקב לרכוש הבכורה מעשיו (אור החיים בראשית מט כח).

'ומלכי צדק מלך שלם.. והוא כהן לאל עליון', וכי כהן היה, אלא ע"י שהיה בכור והיה משרת לאלוהיו ביום ובלילה נקרא כהן. (ילקוט בראשית ר' מא)

טעמי הפדיון

כתבה התורה מפורשות הטעם לפדיה זו "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמור מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצריים מבית עבדים, ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם עד בכור בהמה על כן אני זוכה לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה" (שמות יג יד)

ידועים דברי הב"ח (או"ח ח) שבמצוות האמורות בהם טעם אם לא כיוון בהם הטעם אינו יוצא ידי חובתו, משא"כ בשאר מצוות אף אם יעשיהן ללא כוונה רק לשם האל המצווים יוצא ידי חובתו. ולפי"ז אם לא כוון במצוות הפדיון לשם זה הטעם לא יצא ידי חובתו והוי כנוטל לולב ללא ערבה³.

טעם שמברכים על פדיון הבן ולא על פדיון בכור כיון שזו ברכת השבח הרומזת ליציאת מצרים והצלת בני ישראל במכת בכורות. (תשובות הריב"ש סי' קלא)

מצינו במדרש (שמו"ר יט יח) משל למלך שעשה לבתו שמחה גדולה שהיתה נתונה אצל שונאים, א"ל אביה עשי אותה שמחה שעשיתי לך עטרה לראשך שלא תשכחי אותה, כך האלוקים עשה נסים לישראל ובשבילן הרג בכורי מצרים לכן הזהירם על קדושת בכורים שהוא בידיו הרג אותם שנאמר וה' הכה כל בכור שיהיו עטרה בראשם של ישראל שלא ישכחו הנס לעולם.

בירושלמי שקלים (פ"ב ה"ג) מצינו טעם חדש לפדיון הבן והוא כפרה על מכירת יוסף ע"י אחיו, וכמו שמכרוהו האחים בעשרים כסף כך יתן כל איש בעד בכורו חמשה שקלים עשרים גרה. ובדומה לו בבר"ר (פ"ד יז) אמר הקב"ה אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים

כסף שהם ה' מעות, לפיכך יהיה כל אב מפריש ערך בנו ה' סלעים במנה צורי⁴.

רבנו רצ"א מדינוב הביא טעם נוסף (דרך פקודיך) בענייננו שיציאת מצרים והריגת הבכורות היוו מסר מבורא עולם שכל הטבעיים והמזלות נתונים תחת ידו והוא משדם כרצונו, ועל כן הרג בכוריהם שהם בכור למזלות, ומטעם זה נצטוונו אנו להקדיש לו כל ראשית באדמה וכל פטרת רחם להורות שכל עסקינו בטבע הכל משועבד לבורא עולם. (ובדומה בחינוך מצוה יח)

ובספרי הסוד כתבו בזה הרבה ואין כאן מקומם רק בקצירת האומ"ר נביא מעט מדבשם אשר האירו, שבכל בכור שהוא ראשית נדבקים בו חיצוניים והפדיה היא להצילו מן המקטרגים ומן המשחיתים, ויקרא קדוש וראשית אז תפלט הזוהמה ממנו.⁵

והנה על ידי המקבל הוא גומר ועושה היחוד של השם. הנה על ידי כן הוא ממשיך מברכאין דלעילא להשפיע על הנותן שהוא המשפיע אל המקבל. והנה זהו בענין הכהן איש החסד המקבל ה' סלעים של פדיון הבן שגורם להמשיך מחסד עליון על ידי היחוד של אב הפודה את בנו. וזהו ככהן המסייע בבית הגרנות שהוא מסייע על ידי כן לברך גורנו של בע"ב. וזהו בפדיון הבן. מתנה על מנת להחזיר שמיה מתנה. שהכהן המקבל מתנה הוא באמת להחזיר לאב משמים רב טוב יותר. וכן אמר הכתוב (יחזקאל ד, ל) ראשית עריסותיכם נתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך. וזהו ונתנ"ו הוא למפרע גם כן ונתנ"ו שהוא נותן על מנת להחזיר. (תפארת שלמה ליקוטים פ' ויצא)

פדיון בנקבות

בליל יציאת מצרים בעת עבר ה' והכה כל בכור בארץ הוכו ומתו אף הנקבות הבכורות שבארץ מצרים כולה⁶ וא"כ שומה עלינו לבאר מדוע לא יפדו בכורות ישראל שאף הן היו באותו הנס.⁷

רבנו החיד"א מביא מספר טעמים בדבר: ראשית מבאר שכיון ובזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל לא היה כל נס בהצלתם במכת בכורות, ואך על זכרים שבישראל היה קטרוג מה נשתנו אלו מאלו, וא"כ אינם זקוקות לא לפדיון ולא לתענית.

באור נוסף מבית מדרשו שמענו שכיון והנשים אינם ראויות לעבודת הקודש בבית המקדש לא נתקדשו מעיקרא ואינן טעונות פדיון.

וידוע מעלת הבכור דבו נכללים כל הנולדים אחריו דזה טעם חיוב כיבוד אחיו הגדול כנודע מטעם האר"י (תקנת השבין לרבי צדוק הכהן מלובלין).

טעם פדיון בחמשת סלעים

כבר כתבנו לעיל שיש התולים את מנין חמשת סלעים בדמים שקבלו השבטים על מכירתו של יוסף.

עוד טעמים רבים נכתבו בזה, מהמפורסמים שבהם אלו דברי הספורנו שכתב ופדיון נפשם הוא הערך המפורש בפרשת ערכין לכן חודש עד חמש שנים. והוסיפו שבגיל ה' שנים נפדה הוא ע"י התורה המצלת ממיתה.

בליקוטי פנחס מביא שחמשת סלעים הם כנגד ארבעת המלכויות החולפות על עם ישראל בזמן שעבודם וגלותם, אותם

הראה הקב"ה לדניאל במחזה הלילה ואלו הם- בבל יון פרס ואדום, ואחר הראה לו מלכות חמישית העולה ללא ירידה והיא מלכות ישראל המלכות החמישית, ולזה רמזו בפדיון את תשועת ישראל. עוד כתבו טעם כנגד ה' חומשי תורה שנפשו של אדם שקולה כנגדם (ריקאנטי), ויש שאמרו שזה רמז בהבראם בה"א בראם שע"י ה' סלעים יש קיום לעולם (צמח צדק).

פעם נסע הרה"ק האמרי אמות ברכבת ונגש אליו אחד והתאונן על כאב עיניים, באומרו שיש סגולה שבכור ירק בעיניים של חולה (כונתו שהרבי ירק בעיניו), והשיב בהתנצלות שעכ"פ אין מחויב שדווקא הוא יעשה זאת.. לאחר מכן באר המדרש שעשיו החל מחכך בגרונו כמאן דמחייך וזורק רוק מפיו ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמיים את בכורתי לקח, שעד עתה לא חש עשיו בחסרון הבכורה, רק כשכהו עיניו של יצחק ורצה לרוק בעיניו כסגולת רוקו של בכור וראה שלא נתרפא, הבין כי הוא אינו בכור עוד והחל צווח את בכורתי לקח.

אחר את הפדיון

כתב החיי אדם בספרו נשמת אדם (כלל א סי' א) דבפדיון הבן אמרינן כל שעתא ושעתא זימניה הוא, וכ"כ המהרש"ל ביש"ש (ס"פ מרובה) דסעודת פדיון הבן אפ"י עבר זמנו כל יומא חיובא הוא. והרש"ש (מנחות סו) הוסיף עוד שנראה שבפדיון הבן דכתיב מבן חדש תפדה, באמת הכוונה דמאז הוכשר לפדותו מתי שירצה, ורק משום זריזין מקדימין למצות, מצווה לפדותו בו ביום. וכ"כ הרא"ש (ריש הל' פדיון בכור) שיש לפדותו מיד, דדרשינן ושמרתם את המצות, מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה.

מנגד לדעות אלו ניצב רבנו הלבוש כחומה בצורה וכותב בפדיון הבן לא יאחר אפילו בחול לפדותו, שלא יחמיץ המצווה. שמוים שלשים ואילך אם יעכב עובר בעשה בכל יום.

אם מסרב האב לפדות

היו דברים מעולם והאב ענה לכהן במענה לשאלתו במה יבחר- בכסף.. וכדי ביזיון וקצף, עיין בתשובת חכם צבי סימן ק"ה שכתב באם האב אינו רוצה לפדות את בנו הבכור כופין אותו, אך בתשובת חוט השני (סימן צ"ב) פסק דאין כופין. אמנם זה דוקא בבן קטן אבל אם הגדיל הבן ויש לו נכסים אין כופין את האב. (פתחי תשובה יורה דעה סימן שה ס"ק א).

במדרש רבה (ב"ר פ"ד יח) עה"פ (ל"ז כה) ויעברו אנשים מזדינים סוחרים וכו', עברו אותן הדיינים. רבי יהושע בן ביתוס בשם ר' יהודה בר סימון, כתיב (ישעי' ס"ג יז), למה תתעינו ה' מדרכיך. כשרצית נתת בלבם לאהוב וכשרצית נתת בלבם לשנואאמור הקב"ה אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף מעות שהן חמש סלעים לפיכך יהיה כל אחד ואחד מפריש ערך בנו חמש סלעים במנה צורי. והמדרש תמוה, וכי בשביל עבירה שעשו ינתן להם מצוה. אכן נראה, דהנה כשהאדם עושה איזה מעשה אשר משער בעצמו שמכיר את ערכו שממנו לא יצא הדבר ההוא, ודאי שנסבה הדבר משמים לענין מה וכו'. והנה בסמוך במדרש (פ"ד יח) כתיב, והמדיינים עברו - עברו המדיינים, פירוש, מכיון שעברו המדיינים, הפך לבם לאהוב אותו והתחרטו. נמצא, מזה הבינו שלא היה מצד בחירתם, רק השי"ת רוצה שירד יעקב אבינו למצרים, סיבב כל הדברים האלה, כדאיתא בזוה"ק שלא היה ח"ו אשמה בהשבטים במכירתו, כי היה סיבה

מהשם לגלות מצרים. וזה פירוש המדרש למה תתעינו השם מדרכיך כשרצית וכו', ואין אנו מחויבים בדבר, ואדרבה יש להם ליתן שכר טוב כי באמצעותם נגמרה מחשבת השם יתברך. לזה אמר הקב"ה שאתן להם שכר מצוה פדיון הבן, כי שכר מצוה - מצוה. והבן. (קול שמחה וישב)

חשיבות הפדיון

מסורת ישראל עתיקה היא שהאוכל בפדיון הבן כאילו התענה פ"ד תעניות⁸.

בשדי חמד (קונטרס הכללים מערכת ס' אות ד"ן) כתב שלא מצא מקור וסמך לזה והוא שיחה נאה בפי הבריות בלבד, ויש שכתבו (ליקוטי פנחס) שסעודת פדיון הבן הוא במקום פ"ד תעניות שמתענים בשבועות השובבי"ם.⁹

יש שכתבו שסעודה זאת פודה הילוד מן החיצוניים, וע"כ אין פודין בלילה שאז הוא זמן שליטת ותוקף המקטרגים והמסטינים¹⁰.

הרה"ק מאוסטרובצא הציקו לו על שמרבה בתעניות ולא פודם בסעודות פדיון, השיב שמקובל כאילו התענה פ"ד תעניות, אינו מועיל רק על עברות שכתבו בהם כאילו, כגון כאילו עובד ע"ז וכדו', והוסיף שטרח לחפש בש"ס כולו ומצא פ"ד כאילו.

מעשה בבחור אחד שהיה נוטה למות, אמר תפדוני, אמרו לחכם אחד מה הוא אומר, אמר שמא בכור הוא, אמרו הן. אמר להם לפדותו ויחיה, מיד נתנו ח' סלעים לכהן ויחיה כ"ה שנים אח"כ. (ספר חסידים סי' של"ד)

סגולה לבריאות

מסורת בידנו מפי זקנים שקבלו מקדמונים כי איש אשר יקיים מצוות פדיון בנו הבכור כדין ויתן ה' סלעים לכהן בשמחה, ויהיו לו לגמרי שלא יחזיר הכהן שום דבר בשום אופן, יהיה בטוח שהילד יחיה וינצל מפגעי חולי הילדים ויגדל ויהיה לאיש (חיד"א מדבר קדמות מערכת פ).

באותו ענין איתא בקול אריה (אות כג) שכתבו נכדיו על זקנם המחבר שבתחילה היה רגיל להחזיר את דמי הפדיון אבל ראה שאותם הבנים לא היו בני קיימא ומתו, ופסק מלהחזיר."

בשם הבני יששכר אמרו סגולה לבן הנפדה שיגדל לירא ה' שיפדה האב את המטבעות מן הכהן בשוים המלא.

ידוע בשם הגר"א שכל התורה נרמזת בתיבת בראשית, ופדיון הבן רמוז בראשי תבות בן ראשון אחר שלושים יום תפדה.

חלוקת שום

נהגו בתפוצות ישראל משתתפי הפדיון לטול סוכר ושום לפי שהם עיקרי סעודה,

ויש שכתבו שרבים חפצים ליהנות מסעודת המצווה וכדי שלא יהיה סעודה שאינה מספקת יאכלו השום ודבר המתיקה. בכלל ירק השום מהוה סגולה כנגד עין הרע, שהשום מבריה החיצוניים, (טעמי המנהגים סימן תרנ"ט).

אליהו הנביא בפדיון

קבלה בידינו שאליהו הנביא בא להשתתף בפדיון הבן כבברית, ורמז לדבר אמרו בשם השר שלום זיע"א מבעלזא בפסוק 'קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא', לי הוא אותיות אליהו.

בברכת פדיון הבן מהגאונים אשר קדש עובר במעי אמו ותמה הרא"ש (פ"א דקידושין סוף סימן מא) אי אקדושת בכור קאמר בפטר רחם תלא רחמנא וכו', עיין שם. אך לפי האמור יש לומר דקאי על קדושת עוברי ישראל במעי אמו שאין בהם שליטת יצר הרע והם קדושים שפסקה זוהמא מהן מיעקב אבינו ע"ה. (פרי צדיק לסעודת פדיון הבן א')

הערות

¹ אף בזה נאמרו מספר דעות: רש"י כתב שנלקחה עבודת הקרבנות מהבכורות לאחר חטא העגל ונתנה לכהנים, לדעת המהר"ל (גור אריה) היו הבכורים אמורים לעבוד את עבודת הלוויים בשיר ובמשא. ועי' זבחים (ק"ב) מה שנחלקו ריב"ק ורבי האם בזמן מתן תורה שמשו הבכורות בכהונה ורק כשהוקם המשכן החלו הכהנים לעבוד, או שכבר אז עבדו בקודש נדב ואביהוא בני אהרן, ולכאורה רש"י ס"ל לא כמר ולא כמר ועי' במזרחי ומהר"ל מה שיישבו.

² רבנו הסמ"ג (מצות עשה קמג) רבנו הסמ"ק (מצווה רמג) והיראים (סימן קמז).

³ דרך פקודך להרה"ק מדינוב מצווה יח וכן בפרמ"ג. אך עי' בשבט הלוי (ח"ו סי' קסט) שדייק מדברי הב"ח שכתב דבריו בהדיא על מצוות ציצית תפילין וסוכה, וע"כ רק באלו המצוות שכתוב הטעם בגוף עשיית המצווה חובה לכוון מפורשות, אך בפדיון הבן שנכתב הטעם רק משום שאלת הבן אינו צריך כוונה מיוחדת. ובמשנ"ב מביא דעה שלישית שאף אם לא כיוון יצא בדיעבד, אך לכתחילה יש לכוון כדי לקיים המצווה בשלימות.

ועי' עוד בדברי רבנו הגרש"ז זי"ע מי שחושב שכל הנולד לו בן בכור חייב ליתן צדקה לכהן ה' סלעים ואינו יודע כלל שפודה בכך את בנו יתכן שהבן אינו פדוי והכהן צריך להחזיר לו מעותיו. ואפשר דלפיכך תיקנו הגאונים לומר "במאי בעית טפ" וכו', למען ידעו פשוטי העם שאין זה סתם "נתינה" אלא "פדיון", ואף שלפי זה יוכל האב לטעון שלא נתן לכהן את החמשה סלעים רק מפני הפחד שלא יחטוף ממנו את בנו אבל אילו ידע שגם אם לא יפדה נשאר הבן שלו לא ה' נותן לו ונמצא דזכיית הכהן הוי בטעות, נראה דלא חשו כלל להא מלתא. (שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן סב)

⁴ והתמיהה עליה עמד ר' מאיר שמחה הכהן בספרו משך חכמה זוועקת, מדוע יתנו צאצאי יוסף ה' סלעים לצאצאי לוי שהיה ממוכריו, ויישב בעמקות שטעם המצווה להראות את סבוכי העלילות בהשגחה הפרטית, שכאשר פסח הקב"ה על בתי ישראל צווה לזכרון שיקדישו הבכורים כולם ובוה נכלל גם ביאתם למצרים על ידי יוסף הבכור לאמו רחל, ויתיגע חכם ויוסף לקח.

5 ובישמח משה (בא) כתב וז"ל טעם של מצוה פדיון הבכור, דמבואר דרך על ידי מכות בכורים הבא באחרונה והיה אונס גדול, היה גומר ומקנה בלב, אם כן רק על ידי זה היה הפדיה ממצרים, לכך מדה כנגד מדה מצוין אנחנו לפדות הבכורים.

6 מלבד בתיא בת פרעה שנמצא לה פרקליט טוב זה משה. (שמו"ר יח ג), ובאמת בליקוטי סופר כתב שמשום כן לא נגזר לפדות הנשים כיון שלא כל הבכורות הנקבות מתו. וק"ק שאף פרעה בכור היה וניצל ולא מת.

7 ותתעצם השאלה לאותם פוסקים שאף על נשים בכורות חובה לצום בערב פסח תענית בכורות.

8 בהקדמה הבאנו דברי הרה"ק ר"צ מלובלין.

9 המקור לזה מהרה"ק מוהר"מ מנעסכי"ז שדבר בקדשו עה"פ ויקח משה את כסף הפדיון שהם אותיות פ"ד יום, והוכיח שבכל התורה כתב כסף הפדיון. הוסיף ע"כ בקונטרס קרן לצבי הפסוק 'פדת שלח לעמו' כתב פדת חסר וא"ו שהוא ר"ת פ"ד תעניות, ובדומה באור המאיר להרה"ק מז'בריו בשם הרה"ק מזידטשוב ששמע בשם הרה"ק ר"פ מקוריץ בפסוק ושמתו פדות בין עמי ובין עמיך.

10 שו"ת התעוררות תשובה (מונקאטש), והוסיף דזה משום לא תחסום שור בדישו, ובדומה בגור אריה מירושלמי אין פודין בלילה וביאר הטעם לא תשיג גבול רעך.

11 ובלקוטי פנחס מביא על אחד שפדה את בנו בכורו אצל הקול אריה, ואחר כמה שנים נחלה הילד והגיע לשערי מוות, עד שנלאו למצוא מזור למכתו, או אז רץ אבי הילד למצבת ציון הקול אריה ובבכי צעק: רבי, אנוכי פדיתי הילד כדן ולא לקחתי בחזרה המעות אף כי עני הייתי, ותיקר נראו סימנים טובים בילד שנרפה.

והרה"ק מקומרנא (חומש היכל הברכה) הבטיח ברכת שנים ואריכות ימים למי שיחמיר על עצמו לפדות אף כשפטור ע"פ דין.

סדר ברכת המזון:

קודם ברכות המזון ואומרים:

שִׁיר הַפְּעֻלוֹת. בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הֵינּוּ כְּחֻלְמִים: אִזּוּ
יִקְלָא שְׂחֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רָנָה. אִזּוּ יֵאָמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת
עִם אֱלֹהֵי: הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ. הֵינּוּ שְׂמֻחִים: שׁוֹבָה יְהוָה אֶת
שְׁבִיתֵנוּ כְּאִפְיָקִים בְּנֶגֶב: הַזְרַעִים בְּדַמְעָה בְּרָנָה יִקְצְרוּ: הַלֹּחַךְ יִלַּךְ
וּבָכָה נִשְׂא מִשְׁךְ הַזְרַע. בֹּא יְבֹא בְרָנָה. נִשְׂא אֲלֻמֹּתַי:

מים אחרונים חובה קודם ברכת המזון, ולא להפסיק בין נטילה לברכת
המזון אף בדברי תורה. וישים מגבעתו על ראשו כשמברך ברכת המזון
משום הכון לקראת אלהיך ישראל.

כתב בסדור בית יעקב ז"ל יכוון לקיים מצוות עשה של תורה בברכו
ברכת המזון, לכן נוהגים יראי ה' וחושבי שמו לומר קודם שיתחילו ברהמ"ז
כנוסח הזה:

הַנְּנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל בְּרַכַּת הַמְּזוֹן שֶׁנֶּאֱמַר,
וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבְרַכַּתְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, אֲשֶׁר נָתַן
לָךְ:

שלושה שאכלו כאחד חיבין בזימון, וכך מזמנין:

המזמן אומר: רבּוּתִי. מִיר וְעֵלָן בְּעִנְטִשָׁן (או רבּוּתִי נְבָרְךָ):

המסובים עונים: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרַךְ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:

המזמן חוזר יהי שם וכו': בְּרִשׁוֹת מְרִנָּן וּרְבּוּתִי נְבָרְךָ (בעשרה אֱלֹהֵינוּ)
שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ:

ואומרים המסובים ואח"כ המברך: בְּרוּךְ (בעשרה אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ
וּבָטוּבוֹ חֵינּוּ:

והמזמן חוזרו: בְּרוּךְ (בעשרה אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבָטוּבוֹ חֵינּוּ:
יחיד אינו אומר ברוך הוא וברוך שמו:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם. הן את העולם כלו. בטובו
בחן בחסד וברחמים. הוא נותן לחם לכל בשר. כי לעולם חסדו.
ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ולא יחסר לנו מזון לעולם ועד.
בעבור שמו הגדול. כי הוא אל וזו ומפני כל ומטיב לכל וממין מזון
לכל בריותיו אשר ברא. כאמור. פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:
ברוך אתה יהוה. הן את הכל:

נודה לך יהוה אלהינו. על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה
ורחבה. ועל שהוצאתנו יהוה אלהינו מארץ מצרים. ופדיתנו מבית
עבדים. ועל בריתך שחתמת בבשרנו. ועל תורתך שלמדתינו. ועל
חקיך שהודעתנו. ועל חיים חן וחסד שחוננתנו. ועל אכילת מזון
שאפה וזו ומפניס אותנו תמיד. בכל יום ובכל עת ובכל שעה:

בחנוכה אומרים כאן ועל הניסים ואם שכח אזי כשיגיע אצל הרחמן
יאמר:

הרחמן, הוא יעשה לנו נסים ונפלאות, כמו שעשה נסים לאבותינו,
בימים ההם בזמן הזה: בימי וכו'.

ועל הנסים ועל הפקדון ועל הגבורות ועל התשועות ועל
הנפלאות ועל הנחמות ועל המלקמות. שעשית לאבותינו בימים
ההם בזמן הזה:

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. לשעמדה מלכות
ונו הרשעה על עפון ישראל. להשפיתם תורתך ולהעבירם מחקי
רצונך. ואתה ברחמיך הרבים. עמדת להם בעת צרתם. רבת את
ריבם. דנת את דינם. נקמת את נקמתם. מסרת גבורים ביד חלשים.
ורבים ביד מעטים. וטמאים ביד טהורים. ורשעים ביד צדיקים.
וזדים ביד עוסקי תורתך. ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך.

וּלְעַמּוֹן יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוּלָה וּפְרָקוֹן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ
בְּנֵיךָ לְדַבֵּר בֵּיתְךָ. וּפְנֵוּ אֶת הַיְכָלְךָ. וְטָהְרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת
בְּחִצְרוֹת קִדְשְׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנֶת (יָמִים אֱלוֹ בְּהִלָּל וּבַהֲדָאָה וְעֲשִׂיתָ
עִמָּהֶם גַּם וּפְלֵא וְנוֹדָה לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל סְלָה) יָמֵי חֲנֻכָּה אֱלוֹ. לְהוֹדוֹת
וּלְהִלָּל לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל:

ועל הכל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ
שִׁמְךָ בְּפִי כָל חַי תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: כִּפְתּוּב. וְאַכְלֶתָּ וּשְׂבִיעֶתָ וּבִרְכַתָּ
אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. עַל
הָאֶרֶץ וְעַל הַפְּזוּזִים:

רחם נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַם עִירְךָ. וְעַל
צִיּוֹן מוֹשְׁבַן כְּבוֹדְךָ. וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגְּדוֹל
וְהַקְּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו:

אֱלֹהֵינוּ. אָבִינוּ. רַעֲנוּ זִמְנֵנוּ פְּרַנְסֵנוּ וְכַלְפְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ. וְהַרְנוּ לָנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מְכַל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אֵל תִּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֹא לַיְדֵי
מִתַּנַּת בְּשׂוֹר נָדָם וְלֹא לַיְדֵי הַלְּנֹאֲתָם. כִּי אִם לַיְדֵיךָ הַמְּלֹאָה. הַפְּתוּחָה.
הַקְּדוּשָׁה וְהַרְחֲבָה. שְׁלֵא גְבוּשׁ וְלֹא נִפְלָם לְעוֹלָם וָעֶד:

ובנה יְרוּשָׁלַם עִיר הַקְּדוֹשׁ בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. בּוֹנֵה
בְּרַחֲמָיו יְרוּשָׁלַם. אָמֵן:

ברוך אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל. אָבִינוּ. מוֹלְכֵנוּ. אֲדִירֵנוּ.
בוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. יוֹצְרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רַעֲנוּ רַעֲוֵה יִשְׂרָאֵל.
הַמְּלֶכֶךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל. שֶׁבְּכָל יוֹם נְיוֹם הוּא הַטִּיב הוּא מְטִיב
הוּא יִיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלָנוּ הוּא יְגַמְלָנוּ לְעַד לַחַן וְלַחֶסֶד

ולְרַחֲמֵים וּלְרַחוּ. הַצֵּלָה וְהַצִּלָּחָה. בְּרַכָּה וְיִשׁוּעָה. נְחֵמָה. פְּרֻקָּה
וְכָל־צִלָּה. וְנִרְחַמֵם וְחַיִּים וְשְׁלוֹם וְכָל טוֹב. וּמִכָּל טוֹב לְעוֹלָם אֵל יַחְסְרֵנוּ.
אָמֵן:

הַרְחַמֵן הוא יְמַלֵּךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הַרְחַמֵן הוא יִתְבַּרֵךְ בְּשֵׁמִים
וּבְאַרְבָּעִי: הַרְחַמֵן הוא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר וָדוֹרִים. וְיִתְפָּאֵר בְּנוֹ לְעֵד וּלְיָצֵחַ
נְצִחִים. וְיִתְהַדָּר בְּנוֹ לְעֵד וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: הַרְחַמֵן הוא יִפְרֹק־סָנוּ
בְּכַבּוּד: הַרְחַמֵן הוא יִשְׁפֹּר עָלֵנוּ מֵעַל צְנָאֲרֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמֵמֵיזוֹת
לְאַרְצֵנוּ: הַרְחַמֵן הוא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרַכָּה מְרֻבָּה בְּבֵית הַזֶּה וְעַל שְׁלַחֵן
זֶה שְׂאֵכְלָנוּ עָלֵינוּ: הַרְחַמֵן הוא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנְּבִיאַי זְכוֹר לְטוֹב
וּיְבַשֵּׁר לָנוּ בְּשׁוּרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנַחֲמוֹת: הַרְחַמֵן הוא יְבַרֵךְ אֶת
(אָבִי מוֹרִי) בְּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אָמִי מוֹרְתִי) בְּעַלֵּת הַבַּיִת הַזֶּה. אוֹתָם
וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זֶרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (ואם סמוך על שלחן עצמו
יאמר: הַרְחַמֵן הוא יְבַרֵךְ אוֹתִי (וְאָבִי וְאָמִי) וְאֶשְׁתִּי וְזֶרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר
לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שְׁנַתְּבָרְכוּ אַבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק
וְיַעֲקֹב, בְּכָל מַכְל. כָּל כָּל. כֵּן יְבַרֵךְ אוֹתָנוּ כָּל־נוֹ יַחַד בְּבְרַכָּה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר
אָמֵן:

בְּמָרוֹם לְמַדּוֹ עָלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוֹת שִׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם.
וְנִשְׂאָ בְרַכָּה מֵאֵת יְהוָה. וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְנִמְצָא חֵן וְשִׁכָּל טוֹב
בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

הַרְחַמֵן הוא יִזְכְּנוּ לַיְמֹת הַמְּשִׁיחַ וְלַחַיִי הָעוֹלָם הַבָּא:
בַּחוּל מְגֻדִיל (בַּיּוֹם שִׁישׁ בּוֹ מוֹסֵף אוֹמֵר מְגֻדִיל) יְשׁוּעוֹת מְלַכּוֹ וְעֹשֶׂה
חֶסֶד לְמִשְׁיַחוֹ לְדָוִד וּלְזֶרְעוֹ עַד עוֹלָם: עֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה
שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרוּ אָמֵן:

רְאוּ אֵת יְהוָה קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעְבוּ
וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יִחְסְרוּ כָּל טוֹב: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ:
פֹּתַח אֵת יַדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכֹל חַי רִצּוֹן: בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בֵּיהוָה
וְהָיָה יְהוָה מִבְּטָחוֹ: גַּעַר הָיִיתִי גַם זָמַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעְזֵב וְזָרְעוֹ
מִבְּקֶשׁ לֶחֶם: יְהוָה עוֹ לַעֲמוֹ יִתֵּן: יְהוָה יְבַרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

